Flere yrkesaktive pleier pårørende i livets sluttfase

Av Ingunn Helde og Ola Thune

SAMMENDRAG

Pleiepenger til yrkesaktive som pleier nære pårørende i livets sluttfase, er en av de mindre kjente ordningene NAV administrerer. I perioden 2000 til 2009 ble denne ordningen benyttet av mellom 200 og 290 personer per år, og folketrygdens utgifter til ordningen beløp seg til mellom 1,8 og 3,3 millioner kroner.

Fra 1. juli 2010 ble retten til slike pleiepenger utvidet fra 20 til inntil 60 dager. Utvidelsen førte umiddelbart til økt bruk av ordningen, særlig blant kvinner. Antall pleiepengemottakere økte til 380 personer i 2010 og 668 i 2011. Utgiftene til ordningen økte til henholdsvis 5,6 millioner kroner i 2010 og 14,3 millioner kroner i 2011. Gjennomsnittlig antall pleiepengedager per mottaker økte fra ca. 9 dager før regelverksendringen til 16 dager i 2011. Mens det var færre som tok ut få dager, ble det flere som tok ut mange dager. Ca 18 prosent av mottakerne i 2011 tok ut 20 pleiepengedager eller mer.

Veksten både i antall mottakere og i antall pleiepengetilfeller har vært størst blant kvinner. Når menn først benytter ordningen, tar de imidlertid ut litt flere pleiepengedager enn kvinnene. For både kvinner og menn utgjør aldersgruppen 30-49 år majoriteten av pleieyterne. Men andelen mottakere i alderen 50 år og eldre er økende. Et flertall har ikke mindreårige barn. Gifte utgjør den største sivilstandskategorien.

Mer enn 70 prosent av pleiepengemottakerne hadde en inntekt over 4G (ca. 312 000 kroner). Økningen i antall mottakere etter regelendringen har likevel vært størst blant de med inntekt under 4G. Det er gjerne ansatte innen helse- og sosiale tjenester som påtar seg å pleie sine pårørende. Nesten halvparten av kvinnene som mottar pleiepenger er ansatt i denne sektoren. Ordningen brukes mest på Vestlandet. Vi ser for øvrig tegn til at noen flere pleiepengemottakere sykmeldes etter regelendringen, men det er for tidlig å trekke noen endelig konklusjon om dette.

PLEIEPENGER KUN TIL YRKESAKTIVE

Pleie- og omsorgsoppgaver utført av familiemedlemmer og andre nærstående har stor samfunnsmessig betydning. Parallelt med en sterk vekst i offentlige omsorgstjenester har det derfor vært et mål for regjeringen å legge til rette for at omsorgsoppgaver skal kunne kombineres med yrkesdeltakelse (Se for eksempel St.meld. nr. 25 (2005-2006), Prop. 64 L (2009-2010)). Folketrygdloven rommer derfor tre ulike pleiepengeordninger. De som er mest brukt og omtalt er pleiepenger til yrkesaktive med *omsorg for alvorlig sykt barn*[1] eller med *barn innlagt i helseinstitusjon*[2]. Pleiepenger til yrkesaktive som *pleier nære pårørende i livets sluttfase*[3] er derimot en relativt ukjent ordning og har vært mindre brukt. Nå ser det ut til at denne ordningen står foran en økt pågang. Det er derfor denne ordningen vi her skal se nærmere på.

Hvert år dør mellom 41 000 og 42 000 personer i Norge. De fleste dødsfallene – om lag 80 prosent – skjer på pleieinstitusjoner eller sykehus. Men årlig dør rundt 6 000 personer i eget hjem (Statistisk sentralbyrå 2011a). En del av disse dødsfallene skjer plutselig, for eksempel som følge av akutte sykdommer eller voldsomme dødsfall (ulykker, selvmord og drap). Hvor mange av dødsfallene som er forventet og hvor mange som faktisk pleies av pårørende, vet vi ikke noe om. Vi vet heller ikke noe om hvor mange som ønsker å tilbringe sine siste dager i eget hjem fremfor på sykehus eller annen institusjon.

Blant de som tilbringer livets sluttfase i hjemmet, er det trolig en del som pleies av ektefelle eller barn/svigerbarn som selv er pensjonister. Denne gruppen er ikke berettiget til pleiepenger fra folketrygden, ettersom pleiepenger kun ytes til *yrkesaktive*.

[1] Jf. Folketrygdloven § 9-11.
[2] Jf. Folketrygdloven § 9-10.
[3] Jf. Folketrygdloven § 9-12.

Regelverk for pleiepenger til yrkesaktive som pleier nære pårørende i livets sluttfase

I følge folketrygdloven (§ 9-12) kan det ytes pleiepenger i inntil 60 dager til yrkesaktive personer som er hjemme og pleier nære pårørende ved forventet dødsfall. Hensikten med bestemmelsen er å bedre yrkesaktives muligheter til å yte omsorg for nære pårørende i livets sluttfase.

Pleiepenger ytes kun i de tilfellene hvor pleien ytes i hjemmet til den pleietrengende eller i hjemmet til den som utøver pleien, men ikke dersom den pleietrengende er innlagt i institusjon.

Stønaden gis i inntil 60 dager *per pasient*. Retten til pleiepenger er ikke begrenset til et angitt tidsrom. Det kan tas ut enkeltdager over flere uker. Ettersom det innen familien kan være behov for å skifte på omsorgsoppgavene, gis det også adgang til at det for samme pasient kan være flere familiemedlemmer som benytter ordningen.

Ytelsen beregnes tilsvarende som for sykepenger, det vil si at folketrygden kompenserer 100 prosent av tapt pensjonsgivende inntekt, begrenset oppad til en årlig inntekt på maksimalt seks ganger folketrygdens grunnbeløp (475 296 kroner fra 1. mai 2011). Med 260 arbeidsdager i året kan vi beregne maksimal pleiepengeytelse i 2011 til ([475 296/260]*60 =) 109 684 kroner. Dersom en pleiepengemottaker har mindre enn 6G i inntektsgrunnlag og tar ut færre pleiepengedager blir ytelsen tilsvarende mindre.

Krav om pleiepenger skal fremmes ved NAV-kontoret der den pleietrengende er bosatt. For å få innvilget stønaden må det fremlegges legeerklæring fra den helseinstitusjonen eller legen som har behandlet den pleietrengende.

Pleiepengeordningen ble innført med virkning fra 1. juli 1990. Hensikten skulle være å bedre yrkesaktive personers mulighet til å yte omsorg for nære pårørende som innen relativt kort tid forventes å dø.

Da ordningen ble innført, var regelen at pleiepenger kunne ytes i inntil 20 dager for hver pasient. I en del tilfeller var imidlertid dette for få dager, blant annet fordi det kan være vanskelig å forutsi når dødsfallet vil inntreffe og fordi sluttfasen kan bli langvarig. Fra 1. juli 2010 ble derfor antallet pleiepengedager utvidet fra 20 til inntil 60 dager for hver pasient (Prop. 64 L (2009-2010)). Et argument som ble trukket frem av noen høringsinstanser, var at en del av de som pleiet sine pårørende selv ble sykmeldte når de 20 dagene var oppbrukt, selv om årsaken til sykefraværet var familiemedlemmets sykdom.

Regjeringen forventet ikke at denne endringen i regelverket ville medføre at flere tok ut pleiepenger. Men det ble forventet at de som benyttet ordningen ville ta ut inntil tre ganger så mange dager (ibid.).

Formålet med denne artikkelen er å vise hvordan bruken av ordningen har utviklet seg gjennom 2000-tallet, før og etter regelverksendringen. Vi har altså ikke rettet søkelyset mot de pleietrengende, men mot de som midlertidig velger å bli *pleieytere*. Det blir fokusert på følgende spørsmål:

1. I hvor stor grad benyttes pleiepengeordningen og hvem benytter den?
2. Har utvidelsen av ordningen medført endringer i bruken av ordningen og i tilfelle hvilke?

Data er hentet fra NAVs ulike registre for perioden 2000-2011 (jf. faktaboks).

Datagrunnlag og definisjoner

Opplysninger om folketrygdens utgifter til pleiepenger og bruken av ordningen er hentet fra NAVs stønadsregnskap og registre over pleiepengemottakere, arbeidstakere, sykmeldte og foreldre med mindreårige barn. Vi ser på statistikk for perioden 2000-2011. Merk at fraværet er periodisert på tidspunktet for *utbetaling* av pleiepengene. Dette kan medføre noe etterslep i tallene.

Som *pleiepengemottakere* regnes alle personer som har mottatt pleiepenger for å pleie pårørende i livets sluttfase. Alle personer som har mottatt pleiepenger det enkelte år er regnet med. Dette betyr at dersom et pleiepengetilfelle strekker seg over et årsskifte vil personen telles med begge år.

Et *pleiepengetilfelle* utgjør en periode en person mottar pleiepenger for. En pleiepengemottaker kan ha flere pleiepengetilfeller. Dersom en person tar ut enkeltstående dager over en lengre periode vil hver enkelt dag telle som ett avsluttet tilfelle.

Med *pleiepengedager* menes antall fraværsdager betalt av folketrygden.

Vi har kun data om de som mottar pleiepenger for å yte pleie til pårørende. Vi har ingen opplysninger om hvem som mottar pleie i livets sluttfase. Ettersom samme pasient kan motta både lønnet og ulønnet hjelp fra flere familiemedlemmer, vet vi heller ikke hvor mange pleietrengende som mottar pårørendeomsorg i livets sluttfase. Vi mangler også opplysninger om hvor mange yrkesaktive familiemedlemmer det er som hjelper samme pasient.

Figur 1:
Pleiepengemottakere og pleiepengetilfeller i alt, samt utgifter i mill. kroner

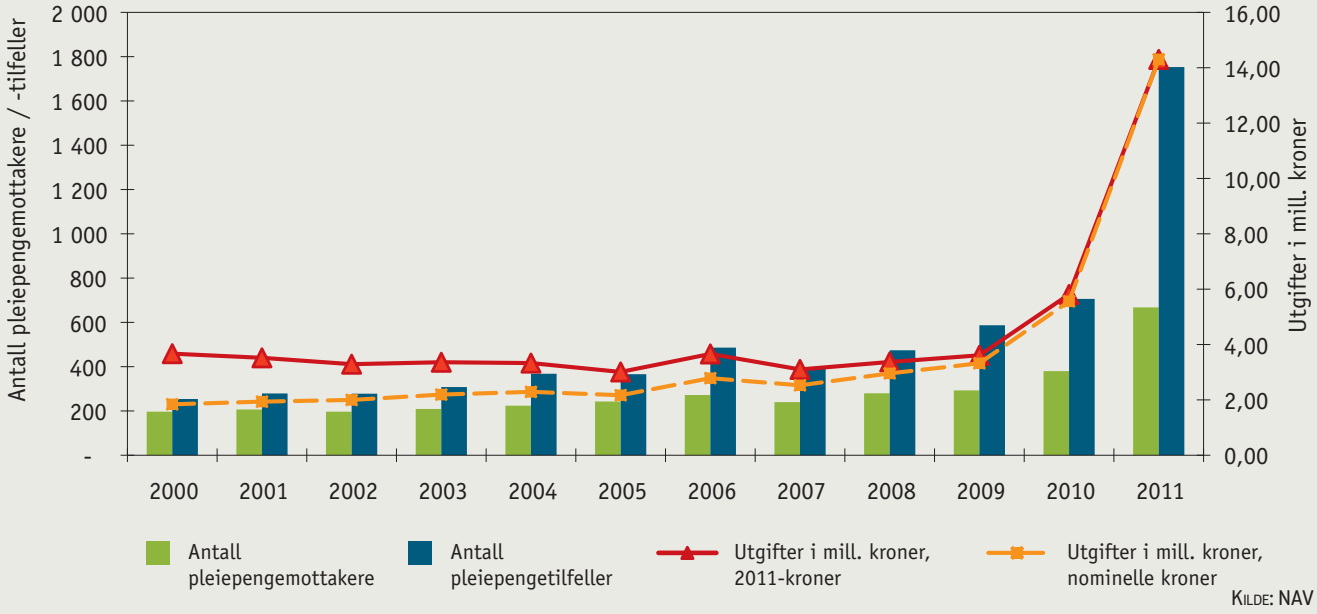

Kilde: NAV

EN LITE BRUKT ORDNING FRA 2000 TIL 2009

Ti år etter at pleiepengeordningen ble innført, var den fortsatt relativt lite brukt. I 2000 ble ordningen benyttet av i alt 197 personer, mens kostnadene til ordningen var på om lag 1,8 millioner kroner (3,7 millioner 2011-kroner[4]). De neste årene økte utgiftene moderat målt i nominelle kroner, men viste en nedadgående utvikling målt i 2011-kroner. Antallet pleiepengemottakere var stabilt. Ved utgangen av 2009 var utgiftene på 3,6 millioner 2011-kroner, mens antallet mottakere var på 293 personer (jf. figur 1).

Antallet pleiepengetilfeller – perioder pleiepengemottakerne mottok pleiepenger for – økte imidlertid noe sterkere. Mens antallet tilfeller i 2000 var på 254, var det i 2009 økt til 587, det vil si en økning på 131 prosent. Ettersom verken utgiftene eller antall pleiepengemottakere vokste i samme grad i perioden, ser vi at utviklingen delvis har sammenheng med at flere av de som benyttet pleiepengeordningen tok ut mer enn én periode. Gjennomsnittlig antall pleiepengetilfeller per mottaker økte fra 1,3 i 2000 til 2,0 tilfeller per mottaker i 2009.

Fra 2000 til 2009 synes flere å velge kortere perioder. Dersom vi ser på lengden på til de *tilfellene* som ble avsluttet innen utgangen av det aktuelle kalenderåret, ser vi at i 2000 ble 29 prosent av tilfellene avsluttet i løpet av to dager, mens 17 prosent varte i 20 dager. Ni år senere var hele 56 prosent av tilfellene på kun én eller to dager, mens bare 5 prosent varte ut maksimal periode på 20 dager.

Til tross for denne utviklingen, finner vi at det totale uttaket av dager var relativt stabilt. Mens mottakere som avsluttet sine tilfeller i 2000 i gjennomsnitt tok ut 11 dager, var gjennomsnittet i 2009 på 9 dager (jf. figur 2). Andelen som tok ut maksimalt antall dager var dessuten mer enn halvert, fra 23 prosent i 2000 til 10 prosent i 2009 (se figur 3).

Pårørendeomsorg har tradisjonelt vært kvinners ansvarsområde. Det er derfor ikke overraskende at de fleste som pleier pårørende i livets sluttfase er kvinner. Siden 2002 har kvinnene utført mer enn 70 prosent av alle pleiepengetilfeller. Ser vi på kvinneandelen blant pleiepengemottakerne, er den generelt litt lavere, men også her holder andelen seg rundt 70 prosent. For perioden 2000-2009 ser vi imidlertid at når mennene først benytter ordningen, tar de ofte ut like mange eller litt flere fraværsdager enn kvinnene (jf. figur 2). Som vi skal se senere, kan regelverksendringen fra 1. juli 2010 se ut til å befeste denne tendensen.

HVA SKJEDDE ETTER REGELENDRINGEN?

2011 er det første enkeltåret hvor de nye reglene har vært i bruk hele året. For å sammenlikne bruken av pleiepengeordningen før og etter regelverksendringen, ser vi derfor først og fremst på hvordan ordningen ble benyttet dette året sammenliknet med 2009.

[4] Som omregningsfaktor fra nominelle til 2011-kroner har vi her benyttet lønnsveksten i perioden jf. SSB.

Figur 2:
Gjennomsnittlig antall pleiepengedager per mottaker med avsluttede pleiepengetilfeller, etter kjønn

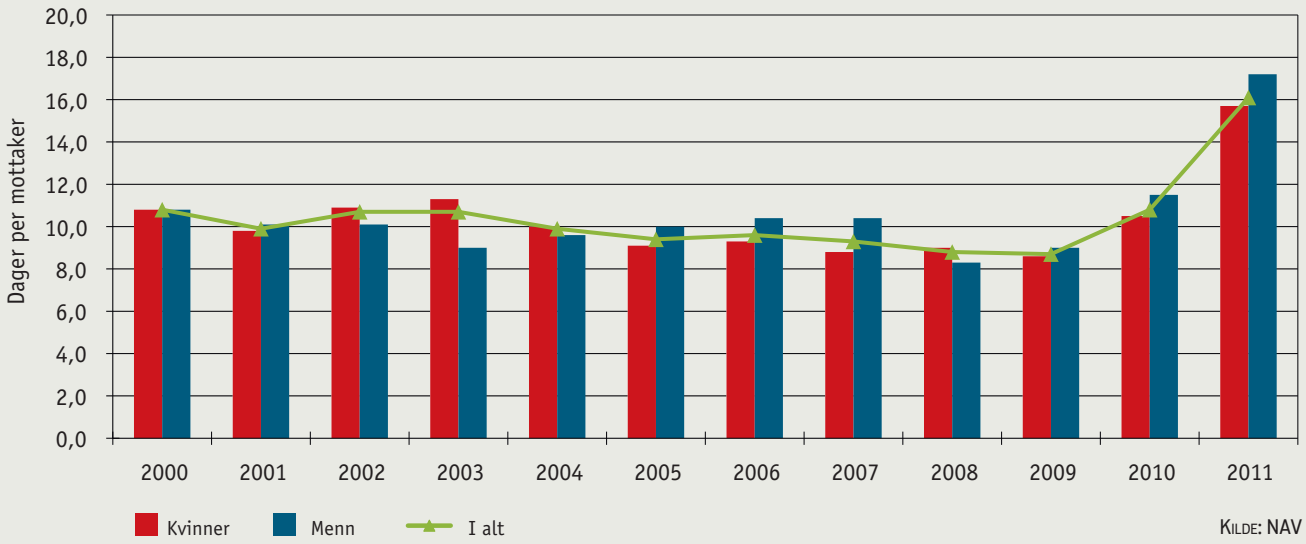

KILDE: NAV

I 2009 var utgiftene til ordningen som nevnt på om lag 3,6 millioner 2011-kroner. Utgiftene i første halvår 2010 lå på om lag 1,6 millioner 2011-kroner, noenlunde samme nivå som utgiftene tidligere hadde utgjort per halvår. Etter at ordningen ble utvidet så vi ganske umiddelbart et hopp i utgiftene, til 4,2 millioner 2011-kroner i andre halvår. Økning fra første halvår var dermed på 164 prosent. Veksten fortsatte i 2011, og endte på 14,3 millioner kroner, nesten en tredobling av utgiftene sammenliknet med 2009.

Den sterke utgiftsveksten kan ha ulike årsaker. For eksempel kan utgiftene ha økt fordi:

Figur 3:
Pleiepengemottakere med avsluttede pleiepengetilfeller, etter antall pleiepengedager per år

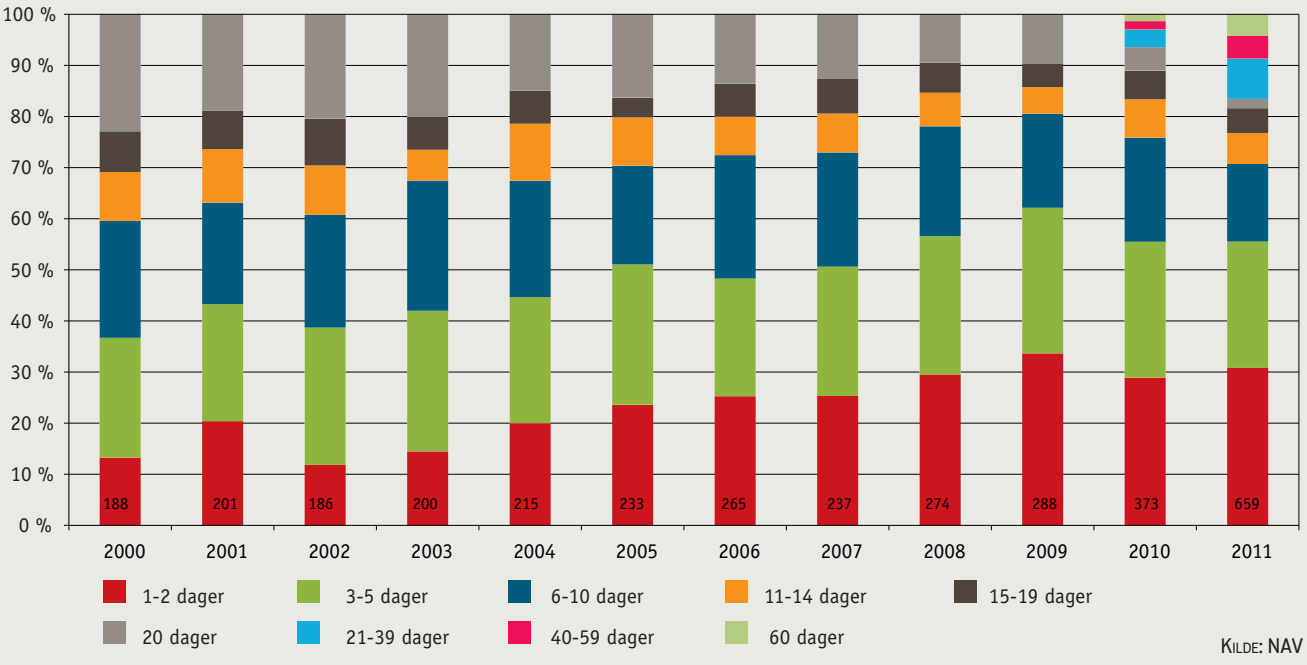

KILDE: NAV

- *flere personer benyttet ordningen etter regelendringen*. En utvidelse av stønadsperioden kan medføre at flere enn tidligere ser seg i stand til å benytte ordningen fordi det blir enklere å kombinere pleie av pårørende med eget familie- og yrkesliv for en lengre periode.
- *de som benyttet ordningen etter utvidelsen hadde flere perioder eller flere dager med pleiepenger enn de som tidligere benyttet ordningen*. Jo flere pleiepengedager som tas ut, jo større blir utgiftene for folketrygden.
- *de som benyttet ordningen etter regelendringen kan ha en høyere inntekt enn tidligere års pleieytere*. I så fall blir folketrygdens utgifter per pleiepengedag også høyere.

Så hva var det faktisk som forårsaket utgiftsveksten fra 2009 til 2011? Ser det ut til at regelverksendringen har medført endringer i bruken av pleiepengeordningen?

Flere tar ut pleiepenger etter regelendringen

Det var ikke bare utgiftene som økte umiddelbart etter regelverksendringen i 2010. Også antallet pleiepengemottakere og pleiepengetilfeller økte. I 2009 ble det utført 587 pleiepengetilfeller av 293 pleiepengemottakere. To år senere var de tilsvarende tallene økt til henholdsvis 1 753 tilfeller og 668 mottakere (jf. figur 1). Mens antallet pleiepengemottakere i 2011 var økt med 128 prosent sammenliknet med 2009, økte antallet tilfeller med nesten 200 prosent.

Utgiftsveksten har altså en klart sammenheng med at flere valgte å benytte ordningen etter regelendringen. På den ene siden kan dette bety at flere yrkesaktive nå får betalt for å utføre omsorgsoppgaver som familien tidligere utførte ulønnet. Men det kan også tenkes at pårørendeomsorgen har erstattet en del av det pleiearbeidet som ellers ville blitt utført av det offentlige helsevesenet. I så fall innebærer utgiftsøkningen på denne posten innsparinger på andre offentlige budsjetter. Om denne ansvarsfordelingen har endret seg vet vi ikke noe om. Det vi derimot ser, er at selv om regelverksendringen medførte at flere yrkesaktive benyttet pleiepengeordningen, var det i enda større grad en økning i antallet perioder ordningen ble benyttet. I årene 2000 til 2010 økte gjennomsnittlig antall pleiepengetilfeller per pleiepengemottaker gradvis fra 1,3 til 2,0 tilfeller. I 2011 tok hver enkelt mottaker i gjennomsnitt ut 2,6 tilfeller. Dette kan både tyde på at flere enn tidligere valgte å ta ut kortere perioder med pleiepenger i stedet for én lang periode, og kanskje dele pleieansvaret med andre familiemedlemmer over et lengre tidsrom. Men det kan også tenkes at pleieyterne i større grad enn tidligere krever bistand og avlastning fra helsevesenet, og at den døende nå oftere tilbringer deler av sluttfasen i hjemmet og noen perioder på sykehus eller annen institusjon.

Færre tar ut få dager, flere tar ut mange dager

Som forutsatt i lovforslaget (jf. Prop. 64 L (2009-2010)), synes utgiftsveksten særlig å ha sammenheng med at de som benyttet ordningen i 2011 utførte lengre pleiepengeperioder enn de som benyttet ordningen før regelendringen. For de tilfellene som var avsluttet ved utgangen av 2009 og 2011, ser vi at andelen *mottakere* med 10 eller færre pleiepengedager var klart lavere sistnevnte år (jf. figur 3). Samtidig økte bruken av lange pleieperioder. Mens nær 10 prosent av mottakerne tok ut maksimalt antall dager i 2009 (det vil si 20 dager), mottok om lag 18 prosent pleiepenger for 20 dager eller mer i 2011. I alt 28 personer (4 prosent) tok ut maksimalt antall dager i 2011, altså 60 dager.

Nesten ingen velger *graderte* pleiepengedager. Før regelendringen tok mellom 1 og 5 personer årlig ut graderte dager. I 2011 økte antallet til 19 personer, men andelen var likevel lav og på kun 3 prosent.

Størst økning av lavtlønte pleiepengemottakere

Ser vi hele 2000-tallet under ett, hadde i gjennomsnitt 27 prosent av pleieyterne et inntektsgrunnlag lavere enn 4G[5], mens 73 prosent lå over dette. Dersom regelverksendringen hadde bidratt til flere høytlønte pleiepengemottakerne enn tidligere, kunne det forklart noe av utgiftsveksten fra 2009 til 2011. En slik utvikling har vi imidlertid ikke sett. Utviklingen de siste to årene viser at den prosentvise veksten i antall mottakere totalt sett har vært sterkere blant de med inntekt under 4G enn blant de med høyere inntekt.

Blant pleieyterne i 2011 med inntekt under 4G, utgjør kvinnene hele 91 prosent. Det har sammenheng med at kvinner både har lavere inntekt enn menn og at de jobber mer deltid. Økningen i antall mottakere blant de med inntekt over 4G er størst blant mannlige pleiepengemottakere.

Flest kvinner bruker ordningen, men blant pleieyterne kan kjønnsforskjellene være under endring

I 2011 pleiet 473 kvinner og 195 menn pårørende i livets sluttfase. Ut fra antallet yrkesaktive som benytter pleiepengeordningen virker det altså ikke som om regelverksendringen har medført noen større likhet mellom kvinner og menn. Selv om både antallet mottakere og tilfeller har økt kraftig for begge kjønn, har veksten vært størst blant kvinner (jf. figur 4). Fra 2009 til 2011 økte deres uttak av pleiepengetilfeller med 205 prosent. Ettersom antallet tilfeller blant menn økte med 185 prosent i samme periode,

[5] Målt i gjennomsnittlig G utgjorde 4G ca. 312 000 kroner i 2011.

Figur 4:
Antall pleiepengemottakere og pleiepengetilfeller. Kvinner og menn

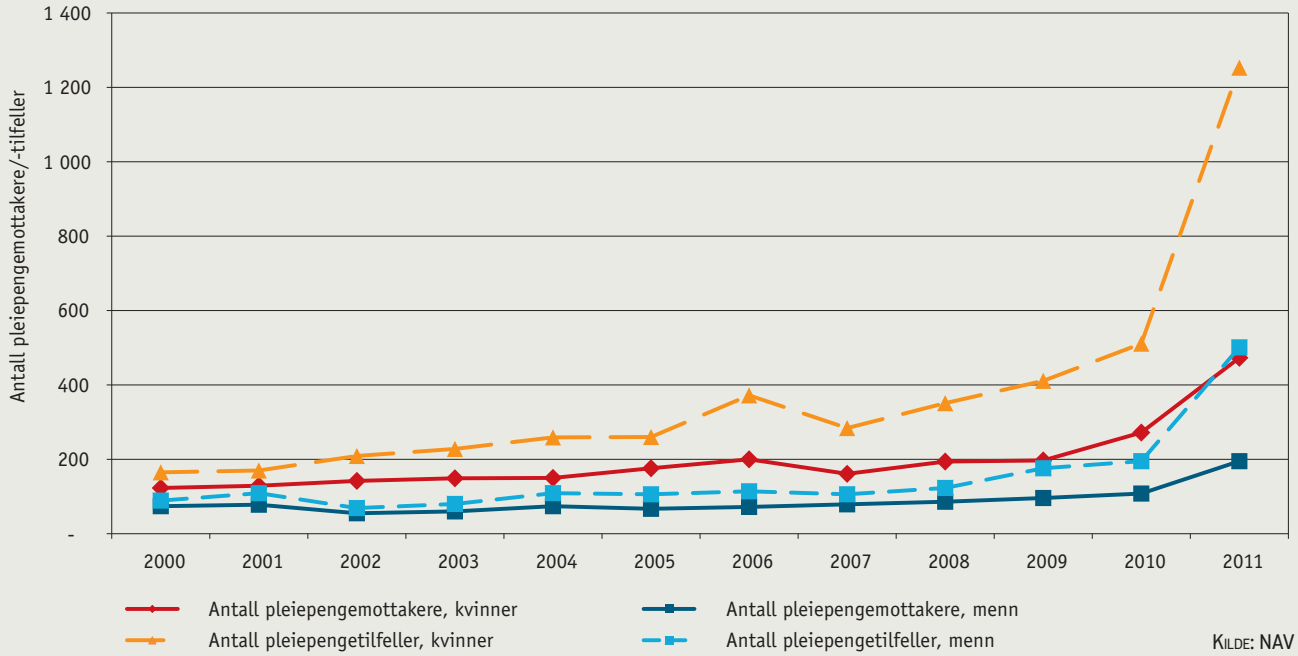

KILDE: NAV

er det fortsatt kvinner som utfører mer enn 70 prosent av pleiepengetilfellene.

Selv om majoriteten av pleieyterne fortsatt er kvinner, er det likevel enkelte tegn til endring. Når vi ser på uttaket av pleiepengedager blant de som faktisk benytter ordningen, har faktisk gjennomsnittlig forbruk av pleiepengedager stort sett ligget én dag høyere blant mennene enn blant kvinnene helt siden 2005 (jf. figur 2). I 2011 var gjennomsnittet per mottaker på 16 dager for kvinner og 17 dager for menn.

Spesielt for aldersgruppen 30-49 år så vi et nytt bilde siste år: Mens gjennomsnittlig antall pleiepengedager per mottaker vanligvis har ligget på fra 8 til 10 dager for begge kjønn, økte gjennomsnittet i 2011 til 14 dager for kvinner og 18 dager for menn. Også for aldersgruppen 60 år og over har situasjonen endret seg: i perioden frem til 2009 lå gjennomsnittet stort sett på 8-16 dager for kvinner og fra 6-17 dager for menn. I 2011 var gjennomsnittet økt til 21 dager for de eldste kvinnene og til 28 dager for mennene.

Vi finner også en endring i uttaket av perioder med pleiepenger. Mens kvinner tidligere har tatt ut litt flere tilfeller per mottaker, økte gjennomsnittet i 2011 til 2,6 pleiepengetilfeller per mottaker for begge kjønn. Det kan tenkes at denne identiske fordelingen kun skyldes tilfeldige utslag. Men det er også mulig at regelendringen bidro til å forsterke tendensen til at menn som benytter ordningen, har et forbruk av pleiepengedager på samme nivå og gjerne høyere enn de kvinnelige pleieyterne.

HVEM BENYTTER PLEIEPENGEORDNINGEN?

Å pleie uhelbredelig syke og døende pårørende vil ofte være svært krevende. Mange vil derfor verken ønske eller være i stand til å påta seg oppgaven. Så hva kjennetegner den gruppen yrkesaktive som velger å yte pårørendeomsorg for familiemedlemmer i livets sluttfase?

De fleste er kvinner, 30-49-år og gifte...

Som nevnt er de fleste pleieyterne kvinner. Vi ser også at gjennom hele 2000-tallet har de fleste vært i alderen 30-49 år. I 2011 utgjorde denne aldersgruppen halvparten av de kvinnelige pleiepengemottakerne. Andelen mottakere er imidlertid økende blant kvinner 50 år og eldre, og var i 2011 kommet opp i 47 prosent (jf. tabell 1). Denne utviklingen kan delvis være en konsekvens av at levealderen fortsetter å øke, og at det derfor særlig er personer over 50 år som nå opplever at foreldre og ektefeller faller fra. En annen årsak kan være at stadig flere kvinner i aldersgruppen over 50 år er yrkesaktive (Statistisk sentralbyrå 2011b), og at de derfor i mindre grad enn tidligere kan yte denne omsorgen ulønnet. For øvrig er det også blant mannlige pleieytere slik at aldersgruppen 30-49 år er størst.

Det er mulig at en del av de mennene som velger å yte pårørendeomsorg har mer likestilte holdninger med hen-

Tabell 1:
Pleiepengemottakere, etter kjønn og alder. Antall og andel i hver aldersgruppe

År	Antall kvinner i alt	Andel kvinner i prosent				Antall menn i alt	Andel menn i prosent			
		Inntil 29 år	30-49 år	50-59 år	60 år og over		Inntil 29 år	30-49 år	50-59 år	60 år og over
2000	123	4,9	58,5	30,1	6,5	74	13,5	60,8	24,3	1,4
2001	129	6,2	67,4	21,7	4,7	78	7,7	69,2	20,5	2,6
2002	142	7,0	59,2	30,3	3,5	55	12,7	69,1	12,7	5,5
2003	149	8,1	57,7	30,2	4,0	60	6,7	55,0	30,0	8,3
2004	150	3,3	64,0	25,3	7,3	74	12,2	63,5	16,2	8,1
2005	176	5,7	64,8	22,7	6,8	67	7,5	62,7	29,9	0,0
2006	200	2,0	57,0	35,0	6,0	72	2,8	66,7	25,0	5,6
2007	161	5,6	55,3	28,0	11,2	79	11,4	64,6	20,3	3,8
2008	194	4,1	52,6	34,5	8,8	86	8,1	64,0	23,3	4,7
2009	197	5,1	57,4	34,5	3,0	96	11,5	65,6	13,5	9,4
2010	272	3,7	52,6	35,3	8,5	108	4,6	55,6	28,7	11,1
2011	473	3,2	50,1	33,4	13,3	195	8,2	52,3	27,2	12,3

Kilde: NAV

syn til hvem som skal utføre omsorgsoppgaver enn andre menn. For eksempel var det før 2009 svært få menn over 60 år som benyttet ordningen. Både for 30-49-åringene og for de under 30 år ser vi derfor at disse aldersgruppene utgjør en større andel av de mannlige pleieyterne enn hva de jevnaldrende kvinnene utgjør. Den yngste aldersgruppen består for øvrig av omtrent like mange kvinner som menn. I tillegg er nesten alle pleieyterne under 30 år ugifte, og få har egne mindreårige barn[6]. Dette kan tyde på at kvinner og menn under 30 år utfører en ganske lik innsats overfor pårørende med behov for pleie, og at de pleietrengende som oftest er pleieyters foreldre eller søsken, og ikke svigerforeldre eller egne barn.

Å skulle pleie døende pårørende kan være vanskelig å kombinere med eget familieliv. Vi ser da også at pleiepengemottakerne som oftest er personer uten mindreårige barn (vi vet ikke om de har voksne barn). I 2011 var det i alt 61 prosent av kvinnene og 53 prosent av mennene som ikke hadde barn under 18 år. Det var allikevel omlag 41 prosent som hadde ett eller flere barn i denne aldersgruppen. De tilhørte stort sett aldersgruppen 30-49 år, altså aldersgruppen som oftest pleier pårørende ved livets slutt. Her hadde et flertall mindreårige barn. Så vel blant kvinner som menn, hadde to av tre 30-49-åringer mer enn ett barn under 18 år.

Gifte utgjør den største sivilstandskategorien. I 2011 gjaldt dette minst 45 prosent av kvinnene og 37 prosent av mennene. Fordi statistikken kobles i etterkant av pleietidspunktet og fordi en del har pleiet en døende ektefelle, kan imidlertid denne andelen ha vært noe større i pleieperioden[7]. Den sivilstandsgruppen vi kan si noe sikkert om er derfor de ugifte. I 2011 utgjorde denne gruppen 23 prosent av pleiepengemottakerne blant kvinner og 28 prosent blant menn. De ugifte mennene mottok for øvrig pleiepenger for flere dager enn de ugifte kvinnene, i gjennomsnitt henholdsvis 16 versus 13 dager.

... med lave eller moderate inntekter og jobb i helse- og sosialsektoren

De fleste som mottar pleiepenger har lave eller moderate inntekter. I 2011 hadde nær 56 prosent et inntektsgrunnlag lavere enn 5G[8]. Kjønnsforskjellene er som tidligere nevnt markante. Vi ser derfor at nesten ingen – kun 9 prosent – av mannlige pleiepengemottakere hadde inntekt under 4G, mens om lag 67 prosent hadde inntekt over 5G. Blant kvinnene var de tilsvarende andelene på 38 og 35 prosent.

Det ser særlig ut til å være ansatte innen helse- og sosi-

[6] Som nevnt innledningsvis har folketrygden også andre pleiepengeordninger for yrkesaktive med pleietrengende mindreårige barn, jf. folketrygdlovens § 9-10 og § 9-11.

[7] Sivilstandsopplysningene er sivilstand ved utgangen av kalenderåret. Enkelte personer er registrert med etterlattestatus fra samme år som de mottok pleiepenger. Noen av disse kan ha pleiet en ektefelle, og dermed vært gift i pleieperioden. Andre har etterlattestatus fra et tidligere tidspunkt enn pleiepengeperioden. Denne gruppen pleiet sannsynligvis andre familiemedlemmer.

[8] Målt i gjennomsnittlig G utgjorde 5G ca. 390 000 kroner i 2011.

alsektoren som påtar seg å pleie pårørende. I 2011 stod denne næringen for nær 21 prosent av de sysselsatte her i landet, men blant pleieyterne samme år var det 35 prosent som jobbet i denne næringen. Hele 45 prosent av kvinnene som mottok pleiepenger jobbet innen helse og sosiale tjenester, de fleste som sykepleiere eller pleie- og omsorgsarbeidere. Det ser dermed ut til å være lettere for personer innen denne sektoren å påta seg ansvaret for pårørende enn det er for personer som mangler tilsvarende yrkesbakgrunn. Varehandel og undervisning fulgte deretter, begge næringene sysselsatte 12 prosent av de kvinnelige pleieyterne, omtrent samme andel som jobber i disse næringene. Blant mennene var næringsfordelingen jevnere. Industrien, som blant menn er nest størst sysselsettingsmessig, utgjorde den største gruppen pleieytere, med 16 prosent.

Vestlendingene bruker ordningen mest

Majoriteten av de yrkesaktive som pleier døende hjemme er vestlendinger. Til tross for at Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane samt Møre og Romsdal kun står for om lag 26 prosent av befolkningen mellom 18 og 67 år på landsbasis, kommer mer enn halvparten av pleieyterne fra disse fire fylkene. Hordaland har i mange år vært det fylket hvor ordningen benyttes i størst grad. I 2011 stod de alene for 23 prosent av pleiepengemottakerne og 27 prosent av tilfellene. Møre og Romsdal fulgte med 13 prosent av mottakerne, mens Rogaland lå på tredjeplass med 10 prosent. Sett i forhold til befolkningen var det imidlertid Sogn og Fjordane som hadde flest mottakere, mens Buskerud, Oslo og Akershus hadde færrest.

Vi vet ikke hvorfor det er så store fylkesvise forskjeller i bruken av pleiepengeordningen. Det kan være at ordningen er mer kjent i vestlandsfylkene enn i andre deler av landet, og derfor også mer benyttet. En annen forklaring er at det kan være enklere for bosatte på Vestlandet å kombinere et pleieansvar med eget familie- og yrkesliv. De kan for eksempel ha kortere reiseavstand til sine pleietrengende pårørende enn personer bosatt på (og ofte innflyttet til) Østlandet. Det kan heller ikke utelukkes at noen av forskjellene på fylkesnivå kan skyldes regionale ulikheter i holdninger og normer, så vel blant de pleietrengende som blant øvrig familie, leger og annet helsepersonell. Vi vet imidlertid ikke noe sikkert om dette.

TENDENS TIL AT FLERE PLEIEPENGEMOTTAKERE SYKMELDES

Som nevnt innledningsvis, ble det i forbindelse med regelverksutvidelsen fra juli 2010 påpekt at en del pleieytere selv var blitt sykmeldte fordi maksimalperioden på 20 dager var for kort (Prop. 64 L (2009-2010)). Selv om regelendringen ikke var ment som et tiltak for å redusere sykefraværet, bør vi dermed i teorien kunne forvente en nedgang i sykefraværet blant de som mottok pleiepenger etter 1. juli 2010 sammenliknet med de som tok ut pleiepenger før denne datoen.

Vi vil understreke at når vi ser på bruken av sykepengeordningen blant de som yter pårørendeomsorg, kan vi ikke være helt sikre på om sykefraværet har direkte sammenheng med belastningen det medfører å ha døende familiemedlemmer. Selv om det kan antas at enkelte finner situasjonen så slitsom at de selv blir syke, kan det også være andre årsaker som ligger bak. Et annet problem er at vi ikke kjenner den faktiske varigheten på den pleietrengendes sluttfase. For enkelte kan det gå mot slutten svært raskt, for andre kan sluttfasen vare flere måneder og kanskje år. Noen pleieytere utfører det meste av pleien på egen hånd, andre deler ansvaret med familiemedlemmer og det offentlige hjelpeapparatet. Situasjonen for pleieyt-

Tabell 2:
Antall pleiepengemottakere og gjennomsnittlig antall sykepengedager, etter kjønn og andel med/uten sykepenger. Pleiepenger innvilget inntil 18 måneder før og inntil 18 måneder etter regelverksendringen. 2009-2011

	Gr. 1: Pleiepenger fra før 1. juli 2010				Gr. 2: Pleiepenger fra etter 1. juli 2010			
	Antall. pleiep.-mottakere i alt	Andel pleiep. mottakere i prosent		Gjsn. ant. sykpenge-dager	Antall pleiep.-mottakere i alt	Andel pleiep. mottakere i prosent		Gjsn. ant. sykpengedager
		u/syke-penger	m/syke-penger			u/syke-penger	m/syke-penger	
I alt	527	80,8	19,2	48	796	73,7	26,3	56
Kvinner	364	78,6	21,4	53	562	71,9	28,1	56
Menn	163	85,9	14,1	29	234	78,2	21,8	59

Kilde: NAV

erne og belastningen på deres helse kan derfor være svært ulik.

Vi har allikevel forsøkt å se om regelverksendringen har medført noen endring i pleiepengemottakernes sykefravær. Tabell 2 viser bruken av sykepenger for to grupper. Gruppe 1 omfatter personer som fikk innvilget pleiepenger fra og med januar 2009 til og med juni 2010, dvs. at de fikk innvilget pleiepenger i inntil 20 dager. Gruppe 2 omfatter personer som fikk innvilget pleiepenger fra og med 1. juli 2010 til og med desember 2011, dvs. at de fikk innvilget pleiepenger i inntil 60 dager. For begge gruppene har vi sett på forbruket av sykepenger *de siste 6 månedene før siste avsluttede pleiepengetilfelle*. På denne måten forsøker vi å holde utenfor sykepengedager som tas ut av pleieytere som blir sykmeldte i etterkant av den pårørendes dødsfall.

Vi ser at i gruppe 1 var det 19 prosent av pleiepengemottakerne som tok ut sykepenger i løpet det siste halvåret før siste pleiepengeperiode ble avsluttet. Gjennomsnittlig antall sykepengedager for de som mottok sykepenger var 48 dager. Etter regelverksendringen ser vi i gruppe 2 en økning i andelen sykmeldte, til 26 prosent, mens gjennomsnittlig antall sykepengedager økte til 56. Mens antallet pleiepengemottakere økte med litt over 50 prosent i perioden, ble antallet sykmeldte pleieytere mer enn fordoblet. Endringen var særlig markant for menn. Her har gjennomsnittlig antall sykepengedager økt fra 29 dager til 59 dager.

Det må her understrekes at antallet pleieytere i utgangspunktet er lavt. Tilfeldige variasjoner kan derfor få stor betydning. Selv om det kan se ut til at noen flere pleiepengemottakere sykmeldes etter regelendringen, mener vi det er for tidlig å trekke noen endelig konklusjon om dette.

VIL FLERE PLEIE SINE PÅRØRENDE?

Det kan tenkes at flere eldre og syke etter hvert vil ønske å få dø hjemme (Fuggeli 2012). Samtidig vil det for mange familiemedlemmer være uaktuelt å bruke pleiepengeordningen fordi det kan være vanskelig å anslå et forventet dødsfallstidspunkt (Alnæs 2012). Andre praktiske og følelsesmessige årsaker vil ofte også spille inn, både for de pleietrengende og for de aktuelle pleieyterne. Ettersom vi står overfor en sterk vekst i antall eldre i årene fremover, er det likevel liten grunn til å tro at bruken av pleiepengeordningen vil avta. Vi er imidlertid usikre på om bruken av ordningen nå er i ferd med å stabilisere seg, eller om tallet på pleiepengemottakere vil fortsette å øke. Dersom bruken av ordningen skulle bli like stor på landsbasis som i Sogn og Fjordane, kan antallet mottakere komme opp i over 2 300 personer.

Et aktuelt spørsmål er om samhandlingsreformen som trådte i kraft 1. januar inneværende år vil få effekt. Det kan tenkes at sykehus og kommunehelsetjeneste i større grad enn tidligere vil orientere pasienter og pårørende om pleiepengeordningen, og fokusere på denne ordningen som et alternativ i sluttfasen. Spesielt for kommunene kan en økning i bruken av pleiepengeordningen være hensiktsmessig. Foreløpig kan vi imidlertid ikke se noen effekt av denne reformen.

REFERANSER

Alnæs, Nina S. (2012): «Når er et menneske døende?» Kronikk i *Aftenposten* 16. februar 2012.

Fuggeli, Per (2012): «Dødskvalitet». Kronikk i *Aftenposten* 24. januar 2012.

Prop. 64 L (2009-2010): «Endringer i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven (bedre muligheter for å kombinere arbeid med pleie- og omsorgsoppgaver)».

Statistisk sentralbyrå (2011a): Statistikkbanken, tabell 03297 «Dødsfall, etter dødssted (1986-2010)».

Statistisk sentralbyrå (2011b): Statistikkbanken, tabell 06161 «Sysselsatte per 4. kvartal, etter kjønn og ettårig alder (2004-2010)».

St.meld. nr. 25 (2005-2006): «Mestring, muligheter og mening – Framtidas omsorgsutfordringer».